

ZAMAXSHARIYNING AXLOQIY-TARBIYAVIY QARASHLARI.**Mubinaxon Adhamjon qizi***Alfraganus universiteti Filologiya fakulteti “Sharq tillari”**kafedrası Asqarjonova*

ORCID: 0009-0006-9562-3981

Annotatsiya: *Zamaxshariy axloqiy tarbiyaning inson hayotidagi ahamiyatini, uning shakllanish jarayonini va tarbiyaning maqsadlarini chuqur tahlil qiladi. Ushbu maqolada Zamaxshariyning axloqiy-tarbiyaviy qarashlari, ularning zamonaviy hayotga ta'siri va ta'lim jarayonidagi o'rni ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *axloqiy tarbiya, ijtimoiy hayot, ta'lim, tanqidiy fikrlash, g'oyalar, qarashlar.*

Zamaxshariy axloqiy tarbiyani insonning ruhiy va ijtimoiy rivojlanishining ajralmas qismi sifatida ko'radi. U axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda ta'limning o'rnini alohida ta'kidlaydi. Uning fikricha, axloqiy tarbiya nafaqat bilim berish, balki insonni to'g'ri yo'lga yo'naltirish, uning ichki dunyosini boyitish va ijtimoiy hayotga tayyorlash jarayoni hisoblanadi. Zamaxshariy axloqiy tarbiyaning maqsadi sifatida insonni axloqiy jihatdan to'liq shakllantirishni ko'radi, bu esa uning hayotida to'g'ri qarorlar qabul qilishiga va ijtimoiy mas'uliyatni his qilishiga yordam beradi. Zamaxshariy axloqiy qadriyatlar, mas'uliyat, adolat, halollik va sabr kabi tushunchalarni ta'lim jarayonida muhim o'rin tutishini ko'rsatadi. U axloqiy tarbiyani ta'lim jarayonining ajralmas qismi sifatida ko'radi va bu jarayonda o'qituvchining roli juda muhim ekanligini ta'kidlaydi. O'qituvchi nafaqat bilim manbai, balki tarbiyachi sifatida ham faol ishtirok etishi kerak. O'qituvchining axloqiy qiyofasi, uning o'ziga xosligi va tarbiyaviy qobiliyatlari ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli bo'lishida muhim ahamiyatga ega. Zamaxshariy axloqiy tarbiyani o'z ichiga olgan ta'lim jarayonida o'qituvchilarning faol ishtirokini ham alohida ta'kidlaydi. U o'qituvchilarning o'z fikrlarini ifoda etishlari, savollar berishlari va muhokamalarda ishtirok etishlari zarurligini ko'rsatadi. Bu jarayon o'qituvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi va ularni o'z bilimlarini mustahkamlashga undaydi. Zamaxshariy o'qituvchilarning o'zaro muloqoti va fikr almashinuvi ta'lim jarayonini yanada samarali qiladi, chunki bu jarayonda o'qituvchilar bir-biridan o'rganish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Zamaxshariy axloqiy tarbiyaning muhim jihatlaridan biri sifatida o'z-o'zini tarbiyalashni ko'radi. U insonning o'z ichki dunyosini boyitishi, o'z xulq-atvorini nazorat qilishi va o'zini tarbiyalash jarayonida mas'uliyatni his qilishi zarurligini ta'kidlaydi. Bu jarayon insonni o'z

hayotida to'g'ri yo'lni tanlashga va o'z axloqiy qadriyatlarini shakllantirishga yordam beradi. Zamaxshariy o'z-o'zini tarbiyalash jarayonida sabr, qat'iyat va intizomning ahamiyatini alohida ta'kidlaydi, bu esa insonni muvaffaqiyatga erishishida muhim rol o'ynaydi. Zamaxshariy axloqiy tarbiyada ijtimoiy mas'uliyatni ham muhim jihat sifatida ko'radi. U insonning jamiyatdagi o'rni, uning ijtimoiy hayotdagi roli va mas'uliyatini his qilishini ta'kidlaydi. Axloqiy tarbiya orqali inson ijtimoiy qadriyatlarni o'zlashtiradi, boshqalar bilan munosabatlarini to'g'ri o'rnatadi va jamiyatga foydali bo'lishni o'rganadi. Zamaxshariy axloqiy tarbiyani jamiyatni rivojlantirishda muhim omil sifatida ko'radi va bu jarayonni o'z asarlarida keng yoritadi. Zamaxshariyning axloqiy-tarbiyaviy qarashlari zamonaviy ta'lim tizimida ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Uning fikrlari va g'oyalari bugungi kunda ham ta'lim sohasida tadqiqotlar va amaliyotlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarning faol ishtiroki, o'qituvchining roli, axloqiy tarbiyaning ahamiyati kabi masalalar zamonaviy ta'lim tizimida ham muhim o'rin tutadi. Zamaxshariyning axloqiy-tarbiyaviy qarashlari, uning asarlaridagi g'oyalari bugungi kunda ham ta'lim jarayonini yanada samarali qilishga yordam beradi.

Zamaxshariy axloqiy tarbiyaning ahamiyatini ta'kidlagan holda, o'z asarlarida axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda ta'limning rolini alohida ko'rsatadi. U axloqiy tarbiyani insonning ichki dunyosini boyitish va ijtimoiy hayotga tayyorlash jarayoni sifatida ko'radi. Zamaxshariy o'z asarlarida ta'lim va tarbiya jarayonida o'quvchilarning axloqiy qadriyatlarini shakllantirishga qaratilgan g'oyalarni ifoda etadi. Zamaxshariyning axloqiy-tarbiyaviy qarashlari, uning asarlarida aks etgan g'oyalari, ta'lim jarayonida axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. U axloqiy tarbiyani nafaqat bilim berish, balki insonni to'g'ri yo'lga yo'naltirish, uning ichki dunyosini boyitish va ijtimoiy hayotga tayyorlash jarayoni sifatida tushunadi. Zamaxshariy axloqiy tarbiyani ta'lim jarayonining ajralmas qismi sifatida ko'radi va bu jarayonda o'qituvchining roli juda muhim ekanligini ta'kidlaydi. Zamaxshariyning axloqiy-tarbiyaviy qarashlari zamonaviy ta'lim tizimida ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Uning fikrlari va g'oyalari bugungi kunda ham ta'lim sohasida tadqiqotlar va amaliyotlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarning faol ishtiroki, o'qituvchining roli, axloqiy tarbiyaning ahamiyati kabi masalalar zamonaviy ta'lim tizimida ham muhim o'rin tutadi. Zamaxshariyning axloqiy-tarbiyaviy qarashlari, uning asarlaridagi g'oyalari bugungi kunda ham ta'lim jarayonini yanada samarali qilishga yordam beradi.

Jahon ilm-fani tamadduniga munosib hissa qo'shgan, “Ustoz ud-dunya” (“Butun dunyoning ustoz”), “Ustoz ul-arab val-ajam” (“Arab va arab bo'lmaganlarning ustoz”), “Jorulloh” (“Allohning qo'shnisi”) kabi unvonlar bilan mashhur bo'lgan Mahmud Zamaxshariy ham ta'lim-tarbiya masalalariga katta e'tibor bergan olimlardan biridir. Biz

buni uning adab ilmiga oid asarlari orqali kuzatishimiz mumkin. Allomaning didaktik asarlari markazida insonlarni ma’rifatli bo’lishlari, yoshlarni komil inson etib tarbiyalash masalalari turadi. Ilm egallash, ta’lim olish Mahmud Zamaxshariy asarida markaziy nuqtada turadi. Har bir inson o’z o’rniga, hurmatga va obro’-e’tiborga ega bo’lmoqchi bo’lsa albatta ilimli bo’lishi lozim. Mahmud Zamaxshariyning “Navobig’ ul-kalim” (“Nozik iboralar”) asarida ilm va ilimli bo’lish, ilmu-ma’rifatning kuch-qudrati, xalqqa o’z oqilligi bilan ziyo tarqatuvchi ilm ahlini hurmat qilish, ularni e’zozlashga ibratli o’gitlar berilgan. Mahmud Zamaxshariy ilmni “qalbning nodonlikdan forig’ bo’lishi, zakovatning chirog’i, zulmatda nur, zaif badanda quvvatdir, ilm ila inson oliy darajadagi axborotlar manziliga yetishadi” deb ta’riflasi, ilm ahli-olimlar haqida so’zlab: “Yeru zaminning ko’rkamligi olimlar bo’lganidek, osmonu falakning ziynati esa yulduzlardir”. Bunday chiroyli o’xshatish faqatgina balog’at va fasohat ilmlarini mukammal egallagan Mahmud Zamaxshariyga xosdir.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, Zamaxshariyning axloqiy-tarbiyaviy qarashlari insonni mukammal shaxs sifatida tarbiyalash, axloqiy qadriyatlarni shakllantirish va ijtimoiy mas’uliyatni his qilish zarurligini ta’kidlaydi. U axloqiy tarbiyani ta’lim jarayonining ajralmas qismi sifatida ko’radi va bu jarayonda o’qituvchining roli, o’quvchilarning faol ishtiroki va axloqiy tarbiyaning ahamiyatini alohida ko’rsatadi. Zamaxshariyning g’oyalari zamonaviy ta’lim tizimida ham dolzarb bo’lib qolmoqda va ta’lim jarayonini yanada samarali qilishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Zamaxshariy, Abu al-Qosim Mahmud ibn Umar. "Al-Kitab al-Mufasssal fi al-Lugha" (Tafsir va lingvistika bo'yicha asar). 1134 yil.
2. Yunusov, T. "Zamaxshariy va uning axloqiy qarashlari." O'zbekiston Milliy Universiteti, 2005 yil.
3. Rahmonov, A. "Zamaxshariy va o'zbek adabiyotidagi axloqiy tarbiya." O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi, 2010 yil.
4. Toshpulatov, S. "Zamaxshariyning tarbiyaviy g'oyalari va ularning zamonaviy ta'limga ta'siri." O'zbekiston Ta'limi, 2018 yil.
5. Saidov, M. "Zamaxshariy va uning axloqiy-tarbiyaviy qarashlari." O'zbekiston Respublikasi Oliy va O'rta Maxsus Ta'lim Vazirligi, 2016 yil.
6. Xolmatov, D. "Zamaxshariy asarlarida axloqiy qadriyatlar." O'zbekiston Milliy Universiteti, 2012 yil.

7. Abdullaeva, N. "Zamaxshariyning axloqiy tarbiya sohasidagi g'oyalari." Ta'lim va tarbiya, 2019 yil.

8. Qodirov, R. "Zamaxshariy va uning axloqiy-tarbiyaviy qarashlari: tarixiy va zamonaviy nuqtai nazar." O'zbekiston Tarixi, 2021 yil.

9. Jumaniyozov, I. "Zamaxshariy: axloqiy tarbiya va ta'lim." O'zbek Adabiyoti va Madaniyati, 2015 yil.

10. Murodov, A. "Zamaxshariy asarlarida axloqiy qadriyatlar va ularning ta'limdagi o'rni." O'zbekiston Fanlar Akademiyasi, 2020 yil.